

O Consello da Sabenza

por Sifa K. Lisi

De lonxe sentíase o zoar dunha mosca que se achegaba, latente e pegañenta coma o verán que se adianta á súa chegada por San Xoán. O tempo da mañá sempre escaseaba, se cadra era mellor aproveitar o molesto son do animalíño para saír do letargo e erguerse da cama. Os últimos días de escola presentábanse algo sedentos de cambio, cheirábase no ambiente certa ansia pola vida ao aire libre e o cansazo acumulado de tantas mañás de madrugar para recibir a mesma morea de datos e apuntes que procesaba cada estudante, ao límite de manteren a punto tódolos seus sentidos.

O sentido común ás veces era o menos común dos sentidos, sobre todo nalgúns nenos que vacilaban con ser algo máis ca o resto. As rapazas intentan normalmente salvagardar unha distancia prudente con eles polo ben de non ter que lidar nun incómodo e fugaz encontro verbal que nunca leva a nada, máis alá de pasaren un bochorno. Nada que ver ten Ire; ela é unha desas rapazas que non lle pasa media a ninguén, e decididamente tende a súa intelixencia e perspicacia para amosar que sempre hai algo que dicir ou facer ao respecto.

Nós xa lle víamos de pequena que é hábil coa linguaxe corporal, sabe comunicarse claramente con discretos sinais que avisan de que non dubidaría tampouco en frear os que tanto abusan, se ousasen xogar coa súa paciencia. Disposta sempre a defender a quen o precise, mais prefire convencer de que lles han plantar cara para que nunca teñan que buscar a defensa de ninguén, que sexan valentes por amor propio. Decotío os mesmos refachos de parvadas entre eles, burlando as roupas ou o peiteado da rapazada, como falan ou como camiñan polos

corredores da escola. Polo seu mal facer, o patio é un recreo partido pola metade.

Pero nós temos a potestade suficiente para poder contar a cara oculta da súa historia. Pois nomeadamente escoitamos as súas conversas con algúns dos seus familiares cando pasan camiñando pola rúa, vemos as súas reaccións mentres xogan por aquí debaixo, enriba dos nosos pes. Ás veces non fai falla poñer sequera a orella para decatarse. E se certamente nós podemos revelar algo destes pobres rapaces é que son practicamente iguais: actúan con esa inseguridade en si mesmos, teñen medos... Mesmo certa tristura e anguria por non seren quen de falar coa súa familia, pensando que talvez rirán deles ou crerán que son máis febles do que aparentan... Medran descoñecendo o que senten. Que infelices martirizando o mundo todo!

As máis das veces, no patio de atrás da casa Ire fala de todo isto co seu compañeiro de clase, Iago, e maila súa mellor amiga, Inés. Hai un tempo decatáronse de que os seus nomes comezan pola mesma vogal, e dende aquela acordaron chamarse “equipo i”. A pereira que coroa o patio tamén escoita pacientemente como se axudan a facer tarefas os sábados pola mañá, como xogan a lanzar cousas do solo a Ire cando está trepando o tronco ou saltando de póla a póla, e as gargalladas que botan cando queren entrar á vez na hamaca que puxo a súa tía Marcia dende o tronco da pereira ata a parede da casa nun recuncho sombrizo.

Cando a agradable compañía de Ire ten que marchar a cadansúa casa, ás veces a rapariga queda arriba de todo da pereira un intre máis, inspeccionando como e cando van saír as peras, que pola época na que están, algunhas xa semellaban comestibles. Na súa casa cando están pequenas, recentemente apañadas cómenlles ata o rabiño. Despois, cando entrado o verán van madurando,

a avoa ás veces pídelle a Ire que suba ao alto da árbore e colla as que están a punto de caer, para que non caian na cabeza de ninguén mentres estea no xardín do patio. A avoa sempre lembra con voz reflexiva que varias veces lle caera algunha botando a sesta apoiada no tronco, e levara un susto do demo!

Sabemos que a meniña ten xa tal habilidade que non dubida en encararse a subir oufana por outras árbores da vila, o mesmo que tamén fixo a súa avoíña ata non hai moito. Son diversas as actividades que atopa interesantes de facer sobre as árbores: mirar un paxaro de preto, coller unha froita con mellor aspecto que non está tan a man... Ou mesmo sobe pola aventura de ver como é a árbore na súa frondosidade máis interna, como facéndose sentir parte da mesma coma unha póla máis entre todas elas.

Con once anos xa pode dicir que leva unha bagaxe significativa na arte de trepar troncos, subir á primeira galla e voltearse coas pernas quedando cabeza abaixo, rañar os brazos por reptar entre as máis pequeniñas pólas que se embrollan entre si, esvarar coas pernas escarranchadas polo tronco... Sorte que nunca tivo ningún desgusto por descoidarse andando polas alturas. E iso que os seus pais, Marco e Roi, non son moi partidarios de que a avoa a incite ás tarefas de mantemento da pereira cando lle toca. Eles sempre andan ocupados noutros choios do campo e da casa namentres, vernizando algunha madeira, apañando algo estragado ou vello, atendendo ás galiñas e os patos no pendello da familia ou cortando leña. A Ire lle encanta sempre colaborar para amoreala e así prover á casa dunha boa colleita para o inverno; sobre todo lle divirte cando as moreas de leña comezan coller certa altura pola parede arriba e ten que camiñar subida por elas para seguir dispoñendo a leña de forma ordenada, aproveitando ao máximo o espazo. Non é raro que galiñas e patos fagan o mesmo o resto do tempo que non

hai humanos no pendello, así que despois á rapaza lle dá un noxo tremendo ter que ir coller a leña chea de excrementos cando hai que metela na casa.

De vez en cando dálle certa mágoa pensar que hai que podar as pólas das árbores polo menos unha vez ao ano, pero así tiña que ser para mantelas fortes e sas. Custáballe entender que así poderían ser máis altas co tempo. De todas as que subira ata o momento, aínda nunca pensara subir a que sen dúbida parecía a máis alta árbore da súa vila. Se cadra en toda a comarca de Baiona había algunha máis alta que ela non vira; habería de investigar dende outras altitudes. Pero esa sempre lle parecera singularmente taluda e espesa na súa follaxe. A nós sen dúbida tamén nos parecía, por iso entre nós tiña concedido tal privilexio de forma unánime, ademais de por ser evidentemente a que máis tempo levaba enraizada ocupando un lugar especial na nosa terra. Calquera que pense en árbores galegas podería caer na conta de que efectivamente falamos dun carballo. Mellor dito dunha carballa, porque leva máis de setecentos anos vivindo en paralelo coa historia da nosa vila, e por tanto, coa nosa historia.

Como se pode albiscar nos libros, se de algo sabe a historia é de sufrimento innecesario. Tal coma o que tivo Ire unha tarde suave de solpor durante o entretempo, cando entrou no pendello e atopou varias galiñas malferidas. As pobres criaturas defendéranse a duras penas dun ataque doutro animal (se cadra sería un raposo) que asaltara o cortello coa intención de papar o que puidese, e parecía que a xogada non lle saíra ben de todo. Mira que eran ben rabudas estas galiñas, como quedaría o animal salvaxe que marchou por patas... De súpeto Ire avisou á familia para que intentasen salvarlas entre todos; os seus pais atopábanse no traballo nese momento, así que entre a avoa e a tía curáronas e quedaron pensando como facer para protexelas mellor. Mentres, a nena preferiu baixar correndo pola rúa como

buscando esquecer o transo no que se atopaba. Nin os patos nin as galiñas son especialmente cariñosas, pensaba ela, pero fanse querer á súa maneira e dan moito á familia. Sente compaixón polo escándalo que deberon de vivir véndose tan indefensas ante o perigo, e lamentou non aparecer antes.

Detrás do seu patio, pasando o cruceiro que está máis preto da fonte vella, a rapaza avanza camiñando por unha senda abrazada polos fentos ata chegar á carballeira onde se achaba arraigada a gran carballa da vila, que tanto respecto lle inspiraba. Pensou que tomar unha grande aventura por reto talvez faría que se lle pasasen as penurias por un lapso de tempo; era o momento de intentar rubila, por fin se sentía preparada para afrontar o risco. Sería moi interesante poder ver todo dende outra perspectiva, éralle motivador imaxinar a sensación ingrávida dende esas alturas.

Con grande esforzo, levoulle máis de vinte minutos chegar ata a primeira póla; iso máis que subir unha árbore era case facer escalada! O toro tan goso da carballa era máis complicado de abranguer coas pernas, e polas irregularidades da codia non sempre había un punto de apoio óptimo para os pes e as mans. Que tola por pensar que sería doado! Case sen folgos e derrotada, sentou uns minutos neste primeiro brote horizontal para recuperarse, e de seguido decidiu baixar amodo tal e como subira. Sería mellor intentalo de novo outro día, ou en varios días mellor. Tería que adestrar a súa resistencia e continuar alén da primeira galla sen pretender conseguilo todo xa; isto fora unha lección de paciencia para lembrar. Entre nós falamos das súas óptimas calidades como humana; malia ser aínda moi nova, a rapariga tempo despois sería consciente do esforzo que requiren as cousas grandes da vida.

Houberon de pasar varios meses de visitas agochadas durante o serán ata que por fin sentimos como acadou a súa meta; traballara moito por iso e agora estaba arriba. Arriba de todo, na cima da copa. Ergueu a vista ao fronte e contemplou o horizonte, outras árbores nos bosques da montaña, aves que sobrevoaban un anaquiño de ría... Sentía a vertixe de abanearse a árbore enteira pola airexa, e ela consigo. Tiña moita sorte de estar aí e poder gozar de como era a súa vila, vista con ollos que seguro ninguén antes vira.

Durante o tempo que pasou na carballa andou investigando como eran as follas, algún vulto rechamante que saía da codia, as landras enormes que tiña, unhas máis verdes e outras marróns a punto de lle caer. Había niños de insectos nalgunha galla, tamén un foncho afondado na codia onde posiblemente vivía un esquío ou algún outro bichiño que anda polas árbores; xusto coma ela, pensou cun sorriso de satisfacción na cara.

Como estaba encantada coa nova árbore que recentemente incorporara aos seus méritos como escaladora, Ire meditou para si que sería fantástico poder ter unha máis preto da casa, e quizais un novo exemplar podería coller no seu xardín, no lado oposto á pereira da avoa. De xeito que con moita delicadeza escarvou no piso para tirar un gromo da carballa, un de tantos que nacera aos pes da xigante nai. Se souber ese pequeno talo no que se podería converter...

Por entre as follas vense nalgunha póla unha especie de bólas que ás veces escoitou á xente da súa familia chamar bugallas. Teñen algún furado porque o “bicherío” aproveita calquera recuncho para facer vida. “Os humanos tamén facemos algo parecido”, razoou Ire. Calada e queda fixaba a vista nas follas sen arrincalas; teñen unha cor moi viva na face mais no envés, que non é tan brillante, gardan un tipo de po que deixa enfarrañada a roupa e a pel. O Consello foi

testemuña da primeira vez que Ire observou detidamente como era cada parte da folla. Quedoulle algún resto dese po nos dedos, e con toda a curiosidade que a caracteriza levouno ao nariz para comprobar se cheiraba a algo. O esbirro escoitouse en toda a comarca, quen nos dera poder rir en alto coma ela.

Mais un tempo despois de estar moneando pola carballa aconteceulle algo que non soubo se interpretalo como un motivo para rir ou para preocuparse. De forma inconsciente, como xogando, deslizou os dedos suavemente disolvendo na súa pel a cor pálida que lle deixaba ese po tan pegañento. Estando case esvaído, algo lle resultara rechamante e mirou máis de preto o envés; había gravadas unhas marcas, algo que parecía ser como debuxos... “como as nosas letras”, sopesou Ire. Pero seguro que estaba a ver mal, está claro que as árbores non saben escribir. Tivo que ser alguén que subía coma ela e escribía nas follas, pero iso non lle tiña sentido ningún. “Se cadra si que saben escribir e é unha habilidade que descoñecemos delas”, dixo para si a rapaza.

Comezou lendo con dificultade algunhas palabras: *o único paso que dás cara atrás é aquel que deixas por dar*. Soáballe como esas frases dos sobres de azucre que poñen co café nos bares, e que había un tempo coleccionaba o seu pai Marco. Porén, parecíalle que as árbores tiñan palabras con sentidiño por ofrecer, ademais de sombra e leña. Esa mesma noite fíxose en silencio todo tipo de preguntas, respostas e razoamentos contrapostos. Pero empezaba a non resultarlle estraño o asunto cando valorou que posiblemente ninguén xamais se decatara do fenómeno, sinxelamente porque non lle prestaran a atención ás follas caídas do chan no outono, nin sequera as persoas que traballan limpando as rúas e varrían follas a meirande parte do seu día. “Non teñen tempo ou ganas de pararse a miralas,

limitábase a varrer todo e deixalo impoluto”. Definitivamente non imaxinaba a ninguén que lle puidese ter coincidido ler a parte de atrás dunha folla.

Comprobou que non todas as follas da carballa tiñan mensaxe escrita, había bastantes nas que non había palabra algunha; e menos mal, porque se fose por lle case deixaba a carballa pelada. Levou para a casa unha morea de elas xa examinadas, e para maior certeza de todo íría apuntando as súas mensaxes nun pequeno caderno, por se talvez lle perdera algunha polo camiño. Que mágoa que os paxaros que se pousaban na copa, ou as formigas que camiñaban todo o día pola árbore non soubesen ler todas esas frases que falaban de cousas curiosas da vila, de historia, de como ser mellores no mundo, de segredos da natureza e mesmo do que pensan as plantas e os bichos máis pequenos. Milleiros de palabras por toda a carballa. Tiña que pensar algo para conservar toda esa sabedoría, en poucos meses chegaría o outono e volverían caer como cada ano!

O seguinte día que volveu, de camiño parou noutras árbores e investigou se pasaba o mesmo nas follas, pero o curioso feito parecía ser que só acontecía na carballa xigante. Seica lles pasaba ás árbores que eran tan altas coma esta por algunha razón que non coñecía. Ben sabemos nós que a rapaza é lista coma un allo, e considerou máis sensato e prudente non dicirlle nada do seu descubrimento a ninguén por un tempo (polo menos a ningún adulto, que vai saber ti que pensarían dela, se cadra tomábana por tola ou cortaban a carballa). Dende o Consello, concordamos de forma unánime que foi da nosa sorte atopar unha nena con tal sentido común, dende o principio confiamos en que axiña daría coa forma de interpretar todo o que descubriera e faría algo digno de estima por todos e todas.

- Avoa Celes, ti ensinaríasme a coser?

- *Cráspitas!* Pois claro que si, Ire. Aínda que non vexo moi ben xa... Vasme ter que pasar ti o fío pola agulla. Teu avó si que cosía ás mil marabillas, xa sabes que era zapateiro, non? E logo ti para que queres saber coser agora?

- Pois... porque me parece útil saber, rompeume un calcetín o outro día que era dos meus preferidos e tiven que tirar con el. Agora que é verán e non teño clase podo aproveitar para aprender cousas útiles... non cres, avoíña?

Con talante agradecido e un brillante pretexto de por medio, a rapariga sentou ao carón da súa avoa e aplicouse na tarefa para quitarlle o máximo partido a todo o que ela lle indicaba. Había variedades abondas de quefaceres co fío e a lá que nunca vira. Ámbalas dúas quedaron en aprender a facer gancho no patio nunha das tardes vindeiras, se ía bo tempo.

Despois subiu ao seu cuarto apurada. *Fálase máis para facer a guerra que para evitar comezala*, puido ler noutra das follas caídas que recollera. A todas elas concedeulles un privilexiado lugar nunha caixa de madeira decorada con bolboretas e dinosauros que gardaba baixo a súa cama. *As miñocas teñen moito que dicir sobre que se sente ao bicar a terra*; non sabía nin que quería dicir con iso a inmensa árbore escritora. *Unha mala lingua é coma a sarabia: vai furando os froitos amodiño até que xa non queda nada*. Ao ler isto, Ire lembroulle a un dos seus compañeiros de clase, o que máis facilidade tiña para facer un mal profundo e impertinente naquela xente que atopaba propicia para a súa moca. Se cadra o sapiente vexetal tiña moito que ensinarlles a todos eses abusóns, e Ire comezou aplicar estes pequenos saberes coa xente da súa contorna.

Agrupou as frases que falaban de filosofía nun mesmo feixe, separadas das que parecían máis históricas, que dicían cousas como *os fenicios que pasaron por*

esta vila foron os primeiros en colectar as carolas dos piñeiros para facer lume, ou antes de que chegasen os franceses, os habitantes desta vila non se daban posto de acordo nin na cor do ceo. Tamén había outras máis íntimas da súa natureza que poñía de manifesto a conexión que existe entre todos os seres: hai sete castiñeiros a carón da praia dos Frades que dan froito cada tres anos para evitaren que haxa superpoboación de esquíos na praia. Estes atraerían outros depredadores e sería inviable o ecosistema.

Ire cada vez estaba máis interesada no que lle amosaban as follas, e o seu esmero por avialas precisa dos novos coñecementos que a avoa lle transferiu. De modo que guiada polo tento, toma agulla grosa e unha lá que amarre ben unhas follas con outras. Ten que apurarse en certa maneira por coselas cando están verdes, porque cando secan é máis difícil atravesalas sen que partan. Ademais, ao mudar a cor marrón, as palabras lense con maior dificultade que cando están verdes. Semella como se o coñecemento tamén fose caducando paseniño dende que a folla se desliga da vida na árbore.

Durante os seguintes veráns ata que tivo quince anos, Ire foi recollendo todas as follas que puido, agochándoas en diversos lugares conforme se foi vendo obrigada a buscar novos enclaves. Primeiro, aproveitou as súas tarefas coa leña para ocultar detrás das moreas diversas caixas; despois seguiu no garaxe da súa tía, que dende que vendera o todoterreo non sabía nin o que tiña, e de seguro non perdería o tempo en facer unha limpeza a fondo. Despois, empregou unha casiña abandonada no monte, cuxas paredes se viñeran cara a dentro e deixaran á vista os bloques de adobe a rebolos. Con boa man durante varias tardes dispuxera de novo varios bloques para resgardar con suficiencia as caixas de cartón nas que protexera

o material. Apuntaba números por fóra delas para poder localizalas mellor se quería consultar algo.

Co paso do tempo e coa súa madurez, o renome que foi adquirindo a moza na vila anunciaba que sería unha referencia singular para toda a súa xente, unha persoa en quen confiar asuntos de diversa índole e moitos de suma importancia. Apenas con pouco máis de vinte anos, de lonxe desprendía unha mestura de sabedoría exótica e silencio paciente baixo o seu carácter tímido, amable no trato e tan fácil de admirar a simple vista. Para nós sempre foi unha máis do noso Consello, coma unha extensión do que somos e nos fixese medrar, alén da nosa aparente impasibilidade coa que o resto da contorna nos caracteriza.

- Estou moi contento de que teñas a túa propia casa, filla – dixo o seu pai, Roi, quen a axudara a buscar na vila o lugar máis achegado ao resto da familia. – A avoa quere que veñas comer tódolos días que poidas, xa o sabes.

- Grazas, papá. Se vos parece, creo que é mellor que ela quede aquí: eu traballo na casa así que terá a miña compañía sempre, e seguro que atopamos moito que facer. Aquí está todo por mudar e, aínda que ela xa vai maior, pode axudarme moito dándome consellos e ideas – argüíu Ire con decisión e responsabilidade.

A moza acababa de finalizar os seus estudos como axente medioambiental e de vez en cando tería que recoller mostras de distintas plantas para un laboratorio. Comezou cultivándoas nunha parte da pequena leira que anticipaba a entrada na casa, mentres a vasta parte dela a destinaría para todo tipo de hortalizas que intercambiaría cos outros veciños e veciñas. A avoa Celes sentíase útil e activa amañando as plantas para Ire, e cando necesitaba descansar sentaba nunha

cachopa vella ao carón da porta principal da casa que agora chamaban fogar.

A partir de agora disporía de espazo abondo para emprazar a un mesmo lugar todas as follas recollidas en caixas durante máis de dez anos, de xeito que decidiu destinalles unha localización accesible para facilitar a mudanza. Quedarían ben nos estantes metálicos da cocheira, na que, unha vez rematara o traslado, axeitaría unha mesa de escritorio que lle deran os seus pais e mais un par de asentos de vimbio que atopara deitados nun recuncho cando alugou a casa.

Foise facendo cada vez máis habitual ter visitas de aldeáns e aldeás que viñan de lonxe en busca de consello acerca das súas plantacións. A rapaza lograba tirar todo o proveito facendo probas co solo de cada lugar e na cocheira sucedíanse todo tipo de reunións coa comunidade agrícola da zona. Mais alén das cousas do campo, a xente buscaba en Ire porque tiña respostas para todo. Sabía facer a vida da xente máis doada a través das palabras, de todo o coñecemento adquirido a través das follas por anos. A nós dalgunha maneira tamén nos fixo a supervivencia máis tranquila; é ben esperanzador contar cunha protección garantida.

A avoa Celes tamén contou coa súa protección e coidado sempre. Ademais compilou baixo a súa existencia a sabedoría de toda a familia e trasladoulla a Ire, quen asemade coa convivencia lle transmitira a da gran carballa. Nunca lle contara a ninguén aínda o que sucedía coa árbore mais rematou por compartirillo á anciá un día calquera, cando xa foi o suficientemente vella como para non molestarse por gardarlle o segredo tantos anos. E mira que as caixas non eran invisibles, pensaba Ire; pero nas súas cousas a avoa non fochicara endexamais. En calquera caso, Ire pensou que á avoa non lle interesaría especialmente porque sequera destinaba tempo a ler; máis ben prefería ver cine no salón algunhas noites ou tecer prendas de gancho no xardín, pero ler dende logo non entraba dentro do seu lecer. E fixo

ben, porque a velliña apenas era quen de ler as palabras gravadas nas follas e non o tomou moi en serio, con esa distancia e indiferenza coa que adoita tomarse as novidades a senectude. Morreu cando Ire estaba a piques de cumprir corenta e tres anos, e dende aquelas cada serán aínda lle leva follas da carballa que recita en alto antes de pousar na lousa de mármore que a cobre.

Hoxe Ire sopra setenta e sete anos e na súa casa hai tres estancias que son bibliotecas, cheas de libros de historia, política, filosofía e outros tantos temas. Moitos deles foinos escribindo a man ao longo da súa vida, coas mensaxes das follas que se ían desintegrando e cos milleiros de datos que fora apuntando das conversas coa avoa e co seu propio pensamento. Agora a súa casa é un lugar de culto e consulta para moita da súa propia veciñanza, quen acode incesante a ela. Pola cocheira pasaran nas últimas décadas personaxes de todo tipo: xente da política pedindo consello e guía para tomar as decisións axeitadas, xente do mar buscando respostas sobre a natureza da auga, do peixe, das mareas; ou persoas que simplemente demandan falar con ela para dirixir mellor a súa vida. Detrás de si hai milleiros de días lendo cada folla, atrapando no seu corpo a paixón por descifrar as próximas palabras, agardando por comprender de corazón tanto canto lle podía ofrecer a árbore. Converteuse nunha extensión móbil dunha sabenza estática da carballa, varada no tempo mentres ninguén a destapase e a compartise.

Dende hai apenas uns meses, concedeulles o mester e o segredo a dúas raparigas, que se encargarán de proseguir coa tarefa de conserva cando chegue o día en que ela non poida seguir rubindo as árbores. Carmela e Rosa son moi sensitivas e atentas, e amosaron especial interese en concertar unha cita con Ire por mor de escribir un libro sobre a vila. Atoparon na vetusta sabia a resposta a todas as súas preguntas, e Ire tamén atopou nelas o futuro que precisaba para a

sabedoría da vila.

Non podemos ocultar que ao principio fora motivo de preocupación para o Consello, pero axiña nós fomos tamén da mesma opinión e aprobamos a decisión de Ire. Pois por riba de todo sentimos que elas gardan amor polas palabras, tenrura pola natureza e procúranlle ben a todo ser a través do coñecemento e dos seus humildes actos. A fin de contas, nós só somos árbores, non podemos facer tanto como quixésemos por que nos atendan máis a miúdo.

Eu, como a carballa que a sentiu correr polas súas codias durante toda a súa vida, cheguei a coñecer todo dela. Non eramos segredo a unha para a outra. Souben que sería receptiva e merecedora do noso, que se fixaría en algo tan imperceptible e lle daría valor a conservar esta sabedoría común que eriximos, a mesma que por consenso da Natureza é portadora a máis vella de nós nesta terra (agora tocoume a min).

Se algo precisaba con urxencia este planeta era facer mellores aos humanos, tan carentes de sentido e realidade, egoístas e daniños para si mesmos. Non entendemos como esqueceron ser parte deste agasallo que é poder axudarnos mutuamente. Por isto, o Consello apoiou que eu como lexítima portadora amosase para ela o que fomos compendiando polos séculos, e sementeino con agarimo na súa alma para que ela tamén sementase noutras. Alguén houbo de recoller estes anacos. Alguén houbo de darlles sentido, para que lle desen sentido a todo. Agora Ire devolve o favor, brindándolle á terra que a abriga o mesmo refuxio que lle procuramos nós coas palabras cada día.